Mikä on kansainvälisen oikeuden tila sen selvittyä Putinin, Trumpin ja Netanjahun valtakausista?

Kansainvälinen oikeus on moninainen joukko ikivanhoja ja uudempia tapoja, valtioiden välisiä sopimuksia, yleisiä periaatteita, kansainvälisten järjestöjen sääntöjä ja käytäntöjä sekä kansainvälisten tuomioistuinten tulkintoja voimassa olevista säännöistä. Siihen kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia luovat valtiot ja kansainväliset järjestöt tarkoituksenaan säännellä valtioiden käyttäytymistä.

Huolimatta kylmästä sodasta 1950–80-luvuilla kansainvälinen oikeus kehittyi melko hyvin ja sama jatkui 1990-luvulla. Kunnioitettava määrä monenkeskisiä sopimuksia tuli voimaan ihmisoikeuksista, ympäristönsuojelusta, kansainvälisistä alueista, haitallisimpien aseiden kieltämisestä, kansainvälisistä rikoksista ym. YK suojeli kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta jopa asevoimin ja taloudellisin pakottein. Useita määräaikaisia kansainvälisiä rikostuomioistuimia toimi onnistuneesti, ja vuosituhannen vaihteessa saatiin perustetuksi pysyvä Kansainvälinen rikostuomioistuin – melkoinen saavutus.

2000-luvulle tultaessa kielteisiä piirteitä ilmestyi pian kansainväliseen oikeuteen: Yhdysvaltojen härski tapa aloittaa hyökkäyssota Irakia vastaan ja julkituotu pyrkimys ylivaltaan, Venäjän presidentin *Vladimir Putinin* tyytymättömät puheet ja Israelin haistatus YK:n kansainvälisen tuomioistuimen ratkaisulle koskien Israelin rakentamaa muuria, joka siirsi vajaat 10 % Palestiinan alueesta Israelin puolelle. Kun Venäjä valtasi Krimin niemimaan Ukrainalta yllätyshyökkäyksellä vuonna 2014 ja jatkoi sodankäyntiä Ukrainaa vastaan, kansainvälinen ilmapiiri kiristyi. *Donald Trumpin* tullessa Yhdysvaltojen presidentiksi vuoden 2017 alussa mielialat kansainvälisellä kentällä muuttuivat pysyvämmin kielteisiksi.

Nyt 2020-luvun puolivälissä kansainvälinen ilmapiiri on varsin huono: Venäjä jatkaa viidettä vuotta hyökkäyssotaansa Ukrainaa vastaan ja hybridisotaa monia muita valtioita vastaan. Trumpin Yhdysvallat hyökkäilee ja uhkaa hyökätä eri maihin – siis käyttäytyy aggressiivisesti. *Benjamin Netanjahun* johtama Israel pyrkii kuristamaan palestiinalaiset ja käy aseellista taistelua useita naapurivaltioitaan vastaan.

Toki kansainvälinen oikeus on edelleen voimassa ja velvoittava, mutta monia sen sääntöjä on kyseenalaistettu.

Vladimir Putin

Putinin 25 vuotta johtama Venäjä on tehnyt selväksi, että välittämättä Euroopan turvallisuusjärjestelmän rikkomisesta se katsoo oikeudekseen alistaa naapurivaltioita määräysvaltansa alaiseksi. Euroopan alueella suurvalta pommittaa jatkuvasti toisen valtion pääkaupunkia saaden aikaan suurta tuhoa. Se pommittaa tarkoituksella siviilikohteita, mikä on

kansainvälisessä oikeudessa sotarikos. Kaikki Venäjän läntiset naapurivaltiot ovat sitä vastaan ja valtaosa niistä osallistuu pakotteisiin Venäjää vastaan ja auttaa Ukrainaa. Venäjä käy näitä maita vastaan hybridisotaa pyrkien aikaansaamaan sekasortoa. Jossain määrin se on onnistunut samaan kannatusta äärioikeistolaisilta puolueilta. Putin on johtanut Venäjän oikeistodiktatuuriin ja yrittää löytää maailmalta yksinvaltiaita, joita se saisi liittolaisikseen, esimerkkeinä Valko-Venäjän *Aljaksandr Lukašenka* ja Pohjois-Korean *Kim Jong-un*.

Kaikki mitä Putinin Venäjä nykyään tekee Euroopassa, on kansainvälistä oikeutta ja yhteisöä vastaan. Jatkuuko Putinin kausi yli 2030-luvun, sitä emme tiedä. Hänen valtakautensa saattaa hyvinkin päättyä väkivaltaiseen syrjäyttämiseen. Venäjän demokraattiseen kehitykseen lähivuosikymmeninä on vaikeaa uskoa.

Olettakaamme Ukrainan sodan päättyvän sopimukseen, jossa Venäjä saa vaatimiaan alueita Itä-Ukrainasta. Se merkitsisi jonkinlaista rauhantilaa Euroopassa, mutta ei paluuta aiempaan kansainväliseen yhteistyöhön. Kooltaan maailman suurin valtio saisi pienen lisän alueeseensa sen takia, että Putin saattaa todistella kansalleen olevansa voittajapresidentti – suurista tuhoista huolimatta hyökkäyssota mukamas kannatti käydä. Jos sitten Putin pian aloittaisi uuden hyökkäyssodan jonkin toisen naapurivaltion valtaamiseksi, se merkitsisi kansainvälisen yhteisön hajoamista.

Donald Trump

Presidentti Trump on tehnyt selväksi, ettei kansainvälinen oikeus velvoita häntä. Hän toimii oman moraalinsa mukaisesti, joka sallii hänen ajaa rajattomasti omaa etuaan – kasvattaa omaa mainettaan suurena johtajana ja rikastua erilaisten ”diilien” avulla. Hän on ailahtelevainen ja itsekeskeinen aina rajattomaan turhamaisuuteen asti. Hän suosii kahdenvälisiä ”diilejä”, sillä niissä Yhdysvallat on yleensä vahvempi osapuoli.

Trump on kuin Viidakon laki -nimisessä pelissä mahtava johtaja; siinä hän ajaa omaa ja maansa etua. Pelaajan tarkoituksena on voittaa muut pelaajat – pyrkimys ei ole saavuttaa mitään yhteisiä etuja. Trump ei juuri arvosta liittolaissuhteita, vaan ärhentelee useimmille liittolaisilleen. Hyviä liittolaisia ovat vain äärioikeistolaiset johtajat, kuten Netanjahu ja Argentiinan *Javier Milei*. Amerikan mantereen valtioita hän kohtelee alamaisina, joita pidetään ”kurissa” tarvittaessa asevoimin.

Voimme vain toivoa, että Trumpin presidenttikausi päättyy vuoden 2029 alussa ilman, että hän jollain vippaskonstilla pyrkii jatkamaan presidentin virassa. Toki hän voi jatkaa republikaanipuolueen mahtimiehenä pyrkien varmistamaan oman linjansa säilymisen puolueen päälinjana. Lähden siitä oletuksesta, että Trumpin jälkeen presidentti tulee demokraattisesta puolueesta, ja Yhdysvallat palaa rooliinsa kansainvälisen yhteisön vastuulliseksi johtavaksi jäseneksi. Myöhemmin valitaan taas republikaanipuolueen edustaja – mikä on silloin Yhdysvaltojen rooli?

Konkreettinen esimerkki Trumpin vihamielisestä suhtautumisesta kansainvälistä oikeutta kohtaan on hänen toimintansa Kansainvälistä rikostuomioistuinta vastaan. Tuomioistuin näet kehtasi asettaa Trumpin läheisen liittolaisen Benjamin Netanjahun syytteeseen sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan Gazan sodassa. Niinpä Trumpin ulkoministeri *Marco Rubio* syytti Kansainvälistä rikostuomioistuinta korruptoituneeksi ja politisoituneeksi tuomioistuimeksi. Harvoin kuulee niin typerää ja valheellista väitettä. Trump on määrännyt pakotteita tuomioistuimen presidenttiä, yhdeksää tuomaria ja syyttäjiä vastaan. Se on jo sinänsä härskiä, mutta lisäksi Trump il-

moitti painostavansa valtioita irtisanoutumaan tuomioistuimen perussäännön noudattamisesta, mistä seuraisi, ettei tuomioistuin olisi enää tuomiovaltainen irtisanoutuneen valtion alueella suoritettujen rikosten osalta. Pelättävissä on, että useat valtiot suostuvat irtosanomiseen siihen määrään asti, että tuomioistuimen arvovalta ja nytkin vain rajallinen toimintakyky heikkenevät tuntuvasti. Se olisi ilkeä isku kansainvälistä oikeutta vastaan.

Millä perusteella Kansainvälinen rikostuomioistuin oli tuomiovaltainen Netanjahun osalta, sillä eihän Israel ole ratifioinut tuomioistuimen perussääntöä? Peruste on se, että rikokset suoritettiin Gazan sodassa, YK:n tunnustaman Palestiinan valtion alueella. Palestiina on näet ratifioinut tuomioistuimen perussäännön.

Arvelen Yhdysvaltain marraskuun kongressivaalien tuottavan sen tuloksen, ettei kongressi enää ole Trumpin käsissä, vaan kykenee luomaan rajoituksia itsevaltaiselle presidentille.

Benjamin Netanjahu

Benjamin Netanjahu on toiminut Israelin pääministerinä noin 20 vuoden ajan ja hamuaa jatkoa lokakuun vaaleissa. Hänen linjansa on selvä: Israelin on pyrittävä saamaan koko Palestiinan alue osaksi Israelia ja palestiinalaiset mieluiten pois Israelin alueelta. Yli viiden miljoonan palestiinalaisen poishäätäminen on vaikea tehtävä – etninen puhdistus on rikos ihmisyyttä vastaan. Niinpä Netanjahu saattaa tyytyä puolinaiseen ratkaisuun eli palestiinalaisten sullomiseen pienille alueille Israelin armeijan jatkuvan valvonnan kohteeksi.

Kansainvälisen oikeuden mukaan Israel on palestiinalaisalueiden laiton miehittäjä ja siksi sen tulee vetäytyä sieltä pois. Tämän on YK:n kansainvälinen tuomioistuin todennut selvästi kesällä 2024. Miehittäjän perustamat siirtokunnat kansalaisilleen Länsirannalle ovat riidattomasti laittomia. Ne ovat käytännössä miehittäjän palestiinalaisilta takavarikoimille alueille perustamia siirtokuntia juutalaisille – muurien ympäröimiä. Monien siirtokuntien asukkaat ovat erittäin huonoissa väleissä ympäröivien palestiinalaisalueiden asukkaiden kanssa. Viime kuukausina siirtokuntalaisten harjoittama väkivalta palestiinalaisia vastaan on herättänyt monet valtiot lopettamaan siirtokuntien tuottamien tavaroiden ostamisen ja vaatimaan Israelilta toimenpiteitä siirtokuntalaisia vastaan. Suomi ei ole mukana siinä joukossa.

Israel ei juuri esitä vakavasti otettavia argumentteja (vuoden 2026 näkökulmasta) toimintansa tueksi palestiinalaisalueilla. Israel vetoaa edelleen 74000 gazalaisuhrin jälkeenkin Hamasin hyökkäykseen 7.10.2023 perusteeksi armeijansa väkivallalle. Puhuessaan YK:n yleiskokouksessa syyskuussa Netanjahu kumosi kaiken Israelia vastaan esitetyn arvostelun, vieritti syyt arvostelijoidensa niskoille ja heitti syytöksiä antisemitismistä. Puheen aggressiivinen sävy antoi ymmärtää, että jos Netanjahu jatkaa pääministerinä, se merkitsee palestiinalaisille pelkkää kärsimystä.

YK:n kansainvälisessä tuomioistuimessa on ollut jo usean vuoden ajan vireillä Etelä-Afrikan Israelia vastaan nostama kanne, jossa Israelia syytetään joukkotuhonnasta eli kansanmurhasta Gazan sodassa. Huomattava joukko kansainvälisen oikeuden asiantuntijoita YK:ssa ja muualla on päätellyt, että Israel on syyllistynyt joukkotuhontaan. Olen heidän kanssaan samaa mieltä. Tuomioistuimen ratkaisu saadaan valitettavasti vasta joskus vuosina 2027–28. Israelin maine kansainvälisellä areenalla on jo heikentynyt tuntuvasti, ja YK-tuomioistuimen lyömä joukkotuhontaleima

voisi lisätä antisemitismiä vaarallisesti monissa maissa. On syytä korostaa, että eri maissa asuvat juutalaiset eivät ole vastuussa Israelin tekemistä rikoksista sen enempää kuin eri maissa asuvat venäläiset Venäjän sotarikoksista. Tämän pitäisi olla selvää.

Millä perusteella kansainvälisellä tuomioistuimella on tuomiovalta Israelin väitettyihin rikoksiin – onko kenties Israel ratifioinut vuoden 1948 joukkotuhontasopimuksen? Yleensähän se on vältellyt suostumista kansainvälisten tuomioistuinten tuomiovaltaan. Kyllä, Israel ratifioi sopimuksen ensimmäisten joukossa 75 vuotta sitten. Kyseistä sopimusta on pidetty niin perustavanlaatuisia velvoitteita luovana sopimuksena, että sen ratifioimatta jättäminen antaisi huonon kuvan valtiosta. Uudelle valtiolle kuten Israelille tämä oli erityisen tärkeää.

Kansainvälisen oikeuden lähitulevaisuuden näkymät

2020-luvulla em. johtajien hallitsemat valtiot ovat loukanneet kansainvälisen oikeuden tärkeimmän kategorian sääntöjä ja periaatteita – yrittämättäkään perustella loukkauksiaan kansainvälisoikeudellisin argumentein. Mainitsen ensiksi hyökkäyssodan kiellon sekä joukkotuhonnan (kansanmurhan) ja muunlaisen joukkomittaisen surmaamisen kiellot. Hyökkäyssotia ovat Venäjän hyökkäys Ukrainaan sekä Yhdysvaltojen ja Israelin hyökkäys Iraniin. Jälkimmäisen alussa surmattiin tarkoituksellisella yllätyshyökkäyksellä Iranin valtiojohtaja ajatollah *Khamenei*. Molemmat sodat jatkuvat edelleen ja ovat johtaneet sodankäynnissä suoriin hyökkäyksiin siviiliväestöä vastaan. Israelin miehityspolitiikka Länsirannalla ja Gazassa sisältää lukuisia räikeitä ihmisoikeuksien loukkauskategorioita ja kokonaisuutena Palestiinan kansan itsemääräämisoikeuden toteutumisen estämisen.

Tutkija *Timo Miettinen* pohti Helsingin Sanomissa 2.6.2024, lähestyykö tulevaisuus Eurooppaa takaapäin, kuten tapahtui 1800-luvun alussa. 1700-luvun lopun edistysmieliset ihanteet saivat väistyä Venäjän, Preussin ja Itävallan muodostaman pyhän allianssin tieltä. Miettisen mukaan jotain samaa liittyy vuoteen 2024, jolloin autoritaarisuuden ja kansallisuusmielisyyden nousu, suurvaltojen kiihtyvä resurssikamppailu sekä uusien viestintäteknologioiden tapa tuoda esiin massayhteiskunnan huonoimmat piirteet ovat voimatekijöitä nykyyhteiskunnissa.[1] Putin, Trump ja Netanjahu ovat kovan luokan äärioikeistolaisia johtajia, ja heidän joukkoonsa voidaan lukea melkoinen määrä muiden maiden poliittisia johtajia.

Maahanmuuttovastaisen ja Venäjä-mielisen Vaihtoehto Saksalle -puolueen (AfD) huima voitto Saksi-Anhaltin maakuntavaaleissa heijastaa äärioikeiston lisääntyvää voimaa ei vain Saksassa vaan koko Euroopassa. Se antaa uutta potkua muiden maiden samantyyppisille puolueille ja sataa Putinin, Trumpin ja Netanjahun laariin. Äärioikeistolaisten puolueiden kannatus on monissa maissa noussut niin suureksi, ettei niitä voida enää sivuuttaa vaalien jälkeisiä hallituksia muodostettaessa. Mitä sitten tapahtuu – jatkuuko niiden menestys vai heräävätkö äänestäjät huomaamaan, että niiden arvot johtavat yhteiskuntaa taaksepäin? Vai haluaako äänestäjien enemmistö sitä?

Ja mitä tapahtuu Ranskan presidentinvaaleissa ensi vuonna? Entä Britannian parlamenttivaaleissa? Edessä voi olla sellainen tilanne, jossa Britannian mahdollisen populistihallituksen pääministeri *Nigel Farage* peruu nykyisen hallituksen päätöksen kieltää Israelin Län-

1 Tulevaisuus lähestyy taas Eurooppaa takaapäin, https://www.hs.fi/mielipide/art/2000010464774.html.

sirannalle perustamien siirtokuntien tuotteiden ostaminen. Näin Farage ilmoitti heti kuultuaan nykyhallituksen päätöksestä.

Putin, Trump ja Netanjahu saavat maissaan vahvaa kannatusta konservatiivisilta uskonnollisilta piireiltä. Putinin takana on maan ortodoksinen kirkko, Trumpin keskeisen kannattajakunnan muodostaa kristillinen oikeisto tärkeimpänä osanaan valkoihoiset evankelikaalit. Netanjahun merkittävä kannattajakunta koostuu erilaisista uskonnollisista ryhmistä, joiden kannatuksen perustana on oppi israelilaisista Jumalan Valittuna Kansana ja Palestiinasta osana Luvattua Maata. Kun äärioikeisto on nousussa maailmassa, konservatiiviset uskonnolliset piirit ja lahkot muodostavat sille merkittävän kannattajakunnan. Ikävänä esimerkkinä mainitsen Euroviisut, joissa Israelin kilpailukappale saa huomattavan määrän ääniä Israelia suosivilta uskonnollisilta kannattajilta kappaleen tasosta riippumatta.

Putin, Trump ja Netanjahu ovat olleet melko menestyksekkäitä kansainvälisen yhteisön vastaisella politiikallaan, mutta yhdistyykö heidän työnsä äärioikeistolaisuuden uuteen voimaan? Kyllä se luultavasti yhdistyy ja saattaa tuottaa valtaan uusia vallanhimoisia johtajia. Pelkään, että jo tässä vaiheessa heidän politiikkansa johtaa käytännössä siihen, että suurvallat luovat oman etupiirinsä lähivaltioiden suvereenisuuden kustannuksella. Tuskin Kiinallakaan on mitään sitä vastaan – siitä kertovat sen toimet Etelä-Kiinan merellä. Suurvaltojen etupiirit merkitsevät vaikeaa vihollista kansainväliselle oikeudelle.

Kansainvälisellä yhteisöllä on kuitenkin uhkia, jotka pakottavat valtiot yhteistoimintaan. Ilmastonsuojelusta jatkuvan lämpenemisen torjumiseksi vallitsi yhteisymmärrys, kunnes Trump tuli ja julisti, ettei hän aio osallistua mitenkään yhteisiin toimiin. Sotimiseen keskittyville Putinille ja Netanjahulle ilmastonmuutos on toissijainen asia. Trumpista huolimatta valtiot ovat jatkaneet ilmastoneuvotteluja ja odottavat aikaa, jolloin Yhdysvaltojen voidaan uskoa palaavan neuvottelupöytään. Monet valtiot toteuttavat hyvää ilmastopolitiikkaa, samoin monet Yhdysvaltojen osavaltiot, mutta mukana on myös valtioita, jotka jarruttavat neuvotteluja taloudellisten etujensa vuoksi. Nekin tietävät, että se aika tulee yhä lähemmäksi, jolloin ainoa vaihtoehto ilmastonsuojelutoimenpiteille on koko maapalloa kohtaava katastrofi. On myös huomattava, että maailmalla tehdään paljon tutkimusta ja selvityksiä keinoista, joilla torjutaan ilmaston lämpenemistä.

Myös tarve kontrolloida tekoälyä on saanut suurta huomiota. Asiantuntijat painottavat, että tekoälyn rikollinen käyttö voisi johtaa kauheisiin tuloksiin. YK:ssa ja EU:ssa on ryhdytty toimenpiteisiin perussäännöstön valmistamiseksi. Tälläkin ongelmana on ollut Trump, joka ei halua tekoälylle mitään kahleita, sillä ne vaikeuttaisivat Yhdysvaltojen valtaaseman saavuttamista kilpailussa Kiinaa vastaan. Toivottavasti Kiinan viesti on toisenlainen.

Merenpohjan sääntelyn jatkaminen on myös ollut neuvottelupöydällä – mutta ongelmia on luonut muuan Trump.

Toivoa antaa se, että monet muut huomattavat valtiot, jotka eivät ole ykkösluokan suurvaltoja, ovat todenneet tarpeen olla valmiina keskinäiseen yhteistyöhön omien oikeuksiensa ja kansainvälisen yhteisön etujen puolustamiseksi. Mainitsen tällaisista valtioista lähes kaikki Euroopan valtiot, useat laajentuneen BRICS-ryhmän valtiot sekä Japanin, Australian ja Kanadan. Voipa sellaiseen yhteistyöhön osallistua Kiinakin. Lähitulevaisuudessa voi tosin käydä niin, että jokin tai jotkut tämän

ryhmän valtioista joutuvat äärioikeistolaisen puolueen vallan alle. Siitä huolimatta taistelu kansainvälisen oikeuden ja yhteistyön puolesta jatkuu.

Varmaankin kolmen itsevaltaisen johtajan kausien päättyminen on hyvä asia kansainvälisen oikeuden kannalta, mutta palaako se lähivuosikymmeninä entiseen arvostettuun asemaansa, sitä en rohkene ennustaa.

Lauri Hannikainen[2]

2 Kirjoittaja esiintyi ensimmäistä kertaa Oikeus-lehdessä vuonna 1973 artikkelilla Portugalin siirtomaiden vapautusliikkeiden kansainvälisoikeudellisesta asemasta.